

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון ל"ו

תשע"ג

חספו 456

שיר של יום שישי

ה' מלך גאות לבש:

סוד הגאות האלוקית והאנושית

מזמור צג בתהלים ממלא תפקיד חשוב במספר מועדים בתפילות ישראל: כיום אנו מסיימים באמירתו את תפילת השחר ביום שישי וכן כוללים אותו כחלק מסדר קבלת שבת. בזמן שבת המקדש היה קיים היו הלוויים שרים מזמור זה ביום השישי. עקב תפקידו המהותיים במהלך ההיסטוריה היהודית ועד ימינו, קיימת חשיבות מיוחדת להבנת משמעות מזמור זה ולבירור הסיבות האפשריות לשיבוצו במועדים שבהם נשמת האדם מתכוננת למעבר בין חולין לקודש.

כאשר ניגשים לבירור משמעות המזמור ניכרת מגמה מרכזית השלטת לכל אורכו, חרף צירוף יסודות שונים במהלכו. מגמה זו, השאלה מעולם הטבע, מקורה בתופעת גאות הים. גלי הים העולים מעבר לשיעורם הרגיל והקבוע, המוזכרים בחלקו הראשון (פסוקים א-ב) המתרכז בהמלכת ה' ושבתו, "ה' מלך גאות לבש", חוזרים ומאפיינים את אופי ואת תנועת חלקו השני (פסוקים ג-ד) מבחינה תוכנית וצורנית כאחת. סמואל קולרידג', מגדולי המשוררים הרומנטיים באנגליה, הזכיר כי ייחודה של השירה על פני הפרוזה בגבשה את "מיטב המילים במיטב סדרן". לפיכך, סדר ותוכן חוברים יחד ובאמצעות יחידות מילוליות קצרות, החוזרות על עצמן באופן אנאפורי, מעניק הדובר-השר לתשבחותיו את תכונת גלי הים המתגברים ועולים על גדותם, "נשאו נהרות ה', נשאו נהרות קולם, ישאו נהרות דכים". מצודת דוד מפרש "דכים" כ"שטיפת גליהם", ואילו מצודת ציון מפרש זאת מלשון "דכא ושיברון". אם נשים לבנו למשמעות המטפורית של גאות ושפל, הרי שמצודת ציון מתייחס אל מצב השפל שבו הגלים יורדים אל מעבר לשיעורם הרגיל ובהשאלה לטבע האנושי, אל מצבי השיברון והדכדוך האוחזים בנו לא פעם, אך אינם מאפיינים את ההווה האלוקית הנמצאת במצב של מלאות תמידית. לעומת זאת, מצודת דוד מתייחס כאן אל הגאות, אל המלאות שמעל ומעבר. ואכן למילה "גאות" משמעות נוספת המתקשרת אף לטבע האנושי בעצם תכונת המלאות שמעבר לשיעור הרגיל: אדם גאה הוא אדם המלא בערך עצמי על מעשיו. בין אם נבחר באחד משני הקטבים, בפירוש מצודת דוד או בפירוש מצודת ציון, בכל מקרה הפועל "ישאו" הוא זה המקדים ונותן את הטון, כלומר אף הנדכא יתנשא. תחושת הגאות והמלאות האדירה המאפיינת את הקב"ה מתעצמת ומתגברת בהמשך חלק ב, באמצעות תמונת הגלים האדירים המפארים בעצמתם ובוזרימתם את ה' יתברך, "מקולות מים רבים אדירים משברי ים, אדיר במרום ה' ". המזמור מסתיים בחלקו השלישי והאחרון (פסוק ה) בקבלת עדות ה' והעבודה המקודשת בביתו לאורך ימים.

לנוכח תכונותיו האדירות של ה' יתברך לא ייפלא איפה כי מלכותו תתקבל בברכה, בנאמנות ולאורך ימים. אולם מדוע יחפוץ הוא האדיר בעבודתנו, בתפילתנו? שהרי אנו, בני האדם הקטנים, שפלה תכונת חיינו ובנויה מגאות ושפל, מרגעי שיא רוחניים מעל ומעבר לשיעור השגרה ואף מרגעי שפל גשמיים, מקטנות ואפסות. התשובה לשאלה זו נעוצה

בסוד הגאות האלוקית המהווה מפתח לסוד הגאות האנושית.

התגמול לגאווה אנושית מוגזמת אף הוא מהדהד מתוך המזמור. מפרשים רבים, ובהם אברהם ישראל שרייר, מקבילים מזמור זה לשירת הים ומתוך הקבלה זו מהדהד סופם של בני אנוש גאים יתר על המידה כפרעה וכשרי מצרים, אשר באו אל סופם השפל: "סוס ורכבו רמה בים". יחד עם זאת, לדעתי המזמור בא לייצר באדם תחושת גאות הבאה מתוך היותו יצור בעל ערך הראוי לשיר לפני בוראו. תכונת ערכו של האדם, המתקשרת לייחודו כ"נפש ממלא" (פירוש אונקלוס, בראשית ז, ב), אשר נועדה לשורר בפני האל, חשוב שתחזק בעיקר ביום השישי, הוא היום שנברא בו האדם. חיזוק לכך נמצא בדברי ההסבר בגמרא לבחירת מזמור זה כשיר של יום השישי: "על שם שגמר מלאכתו של ומלך עליהן" (מסכת ראש השנה לא, א). נשאלת השאלה: מה משמעות המלכה זו בתום מעשה בראשית? האין מלוכתו של הקב"ה התקיימה מאז ומעולם? התשובה טמונה בהוויית האדם כיצור היחיד בכל הבריאה היכול לקבל על עצמו עול מלכות שמים, שכן רק הוא ניחן בכוח רצון ובבחירה חופשית, וכבר נאמר במדרש האותיות לרבי עקיבא,

שאלמלא שירה וזמרה שהם אומרים לפני בכל יום לא בראתי את עולמי. ומנין שלא ברא הקב"ה את העולם אלא בשביל שירה וזמרה, שנאמר (תהלים צו, ו) הוד והדר לפניו, עוז ותפארת במקדשו בארץ [...] ומנין שאף אדם הראשון פתח פיו בשירה, שנאמר (שם צב, א-ב) מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון (כרך ב, עמי שג-שמד, תחת האות א).

הראל פיש מוסיף שממדרש זה נלמד כי "בשביל השירה נברא העולם [...] העולם הנברא והמילה בשיח הברית ניצבים זה מול זה וקשורים זה בזה בעדות משותפת. העולם והמילה מעידים זה על זה". בעצם הווייתם (שירת מקרא: עדות ופואטיקה, 1993, עמ' 122), עדות זאת מהדהדת אף בסיום המזמור, "עדותיך נאמנו מאוד" (פסוק ה).

נדע נא אנו כי הגאות האלוקית כרוכה כחלק בלתי נפרד בגאות האנושית וכי באמצעות מילות תפילתנו נברא עולם שעליו גאה ה'. גאוותו זו כי רבה מאצלת עליו במעגל אין סופי של זרימה ושפע כדי שנמשיך ונתפלל, נמשיך ונישא תפילתנו כגלים הגאים ואינם מגיעים אל שפלים, כגלים המתגברים והולכים ואינם חדלים לעולם. אמן ואמן.

ד"ר סמדר פלק-פרץ

מרצה בהתמחויות לאנגלית ולספרות

מקורות

1. ספר תהלים מקראות גדולות עם תרגום יונתן, רש"י, אבן עזרא, ד"ק, רלב"ג, ר' ישעיה מטראגי, מצודת דוד, ומצודת ציון. ירושלים: המסורה תשי"ג.
2. מדרש אותיות דרבי עקיבא בבתי מדרשות, ב, בעריכת שלמה אהרון ורטהיימר. ירושלים תשי"ג, עמ' שג-שמד (תחת האות א).
3. פיש, א' הראל. שירת המקרא: עדות ופואטיקה. רמת גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, 1993.
4. שרייר, אברהם ישראל. פני שבת נקבלה. הוצאת ארז, תשס"ג, קישור מקוון באתר דעת: <http://www.daat.ac.il/daat/tanach/emet/geut-2.htm>

חזרה למקור

גרם לאחרים לחטוא, ולאחרים, עד אין סוף. נמצא שבחטאו זה הוא פגם בכל הבריאה. כיצד אפשר להעביר את חטא זה ולמחות לגמרי את רישומיו בכל מקום, עד שתהא התשובה שלמה והכול יחזור להיות כפי שהיה קודם החטא? כך דרכה של תשובה: תחילה יעזוב אדם את חטאו ולא יחטא עוד. לאחר מכן הוא חוזר אל הסיבה הראשונה שממנה נגרם החטא ומתקן גם אותה, וממנה לסיבה שקדמה לזו. בכל מקום הוא מתקן עד שמגיע אל השורש הראשון לכל הסיבות. השורש הראשון טהור הוא ושום פגם לא יפגום בו לעולם. הדבר מרומז במעשי הפרה: עם ישראל שנכשל בחטא העגל, כיוון ששבו ושרפו אותו באש, ביטלוהו. אחר חזרו אל מקור החטא – העגל, שהיא הפרה האדומה (אודם – רומז על חטא). אף שם החטא מצוי ולכן שורפים אותו לאפר, אך עדיין אין האפר מנוקה מן החטא לגמרי. לכן נותנים אותו במים חיים (המים מששת ימי בראשית) שהם טהורים לגמרי והכול נטהר, הכול נתקן. כלומר, אדם צריך להתנער מן החטא ומכל סיבותיו ורק אז יראה את עצמו כברייה חדשה, נקי וטהור. יהי רצון מלפני אבינו שבשמים לכוון את בית חיינו, נזכה לעשות את כל מצוותיו ככתוב בתורתו ונזכה לרוח טהרה שיערה עלינו ממרום.

מוריה שבי

סטודנטית בהתמחויות לאנגלית ולספרות

מקורות

מעם לועז פרשת במדבר.
ספר הפרשיות, עמ' קיד.

התורה מדברת בלשון "חוקה" – חוק שאינו מובן על ידי השכל האנושי. בפרשת חקת מדובר בפרה אדומה וחוקיה, "זאת חקת התורה אשר ציווה ה' לאמר [...] ויקחו אליך פרה אדומה תמימה". הקב"ה מצווה על משה לקחת פרה תמימה, אדומה כולה, ולשחוט אותה בהר המשחה, שהוא הר הזיתים. לאחר שחיטתה שורפים את בשרה, מנפים את האפר שנותר ואוספים את הנותר בשקים. המיוחד במצווה זו הוא שהעוסק בהכנת הפרה, בשחיטתה ובשרפה שלה, חייב להיות נקי וטהור, והנוגע בה נטמא. המים המהולים באפר הפרה האדומה מטהרים את הטמאים ומטמאים את הטהורים. אלו שמזים את המים על הטמאים נהיים טמאים בעצמם מלגעת במים אלו. כל הנוגע או מתעסק באפרה של הפרה האדומה נטמא. הדבר היה לפלא בעיני החכמים. כיצד ייתכן שהטמא נטהר והטהור נטמא על ידי אותו חומר? ושלמה המלך אף דורש במשלי, "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני". הוא מעיד על עצמו שגם הוא לא מבין את טעמה של מצווה זו. לכן מצוות פרה אדומה נכללת בקטגוריית ה"חוקות", החוקים שהקב"ה נתן לנו וציווה עלינו, אף על פי שאנחנו לא מבינים את פשרם, את טעמם.

רמזי תשובה במעשה הפרה

במצוות פרה אדומה הורתה לנו התורה את דרך התשובה הגמורה של האדם לאחר חטאו. כיצד מסלקים כליל את החטא ואת הטומאה? אדם שנכשל בחטא, אפילו מתחרט עליו אחר כך ועוזבו, הרי החטא כבר עשה פגם בנפשו. חטא אחר גרם לפגם אחר, חטאו

הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל

מדבריו לפרשת חקת

ברוריה מכמן

בשתי הפרשות הראשונות של חומש במדבר נפגשנו בהכנות לדרך הזאת שממצרים לירושלים. יש תכנית מפורטת **איך הולכים בדרך**, יש תקיעת חצוצרות, ונקבע מי הולך ראשון ומי הולך אחרון. יש סדר סיסטמתי אלוהי וכן סטטיסטיקה אלוהית. על כן חומש במדבר נקרא "חומש הפקודים". יש מפקד צבאי ויש מפקד צבא הקודש.

באמצע "בהעלותך" מתחילה **ההליכה** הממשית בדרך עם כל צרותיה. מתוך כל הבלבולים האלה, משתכללת עמידת בית ישראל. עברנו דרך כל הסיבוכים, ומתוך כך נתבררו המהלכים הפנימיים שלנו.

ברוך ד', עכשו אנו מגיעים אל המטרה, אל מחוז חפצנו, ויש צורך בהכנות לקראת סופה של הדרך. [...] לעומת השירה הגדולה אחרי קריעת ים סוף בכניסה למדבר "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לד'", נפגשים לקראת סיום הדרך במדבר בשירה שלא נזכרים בה שם ד' ושם משה רבנו. שירת הבאר היא ביטוי בצורה שירית חיצונית למאורעות עם הגויים ומקומותיהם. היא שירה על המאורעות הפוליטיים והממלכתיים שלנו בדרך. על כל המהלכים האלה שלנו עם אומות העולם, שייכים לסיום ענייני המדבר והתקרבותנו אל המקום אשר בחר ד'. לכן אף על פי שלא נזכרת בה בפירוש המילה "תורה" ועניינה, נמצא אצל חז"ל שגם ביטויי השירה הזאת שייכים במידה מסוימת לעניינה של תורה. לדוגמא: "וממתנה נחליאל" זו תורה. מתוך כל המאורעות האלה הולך ומתגלה אור תורה וישראל. כל המצבים האלה הם מדרגות של התגלות השראת השכינה בישראל. דרך כל הגלגולים הפוליטיים והארציים מופיע גילוי עניינם של ישראל, ואין הוא מנותק מבירור ערך אור התורה בישראל. לכן דרך כל סיבוכי המדבר הפנימיים והחיצוניים, הולך ומתגלה הערך הגדול של הנחלה לישראל, נחלת התורה ונחלת הארץ, וכך עכשו דרך כל הסיבוכים, אנחנו מתקרבים יותר ויותר לגילוי אור תורה בישראל, בתוכנו ומתוכנו על כל מלוא רוחב ארצנו ועל כל כלל ישראל, לאור חדש של ציון.

מתוך: הרב שלמה אבינר (עורך), שיחות הרב צבי יהודה – במדבר ירושלים תשס"ב, עמ' 240–251.